

Uutta uralilaisista

Fennougristikongressien yleistajuinen anti on tunnetusti usein sekä mielenkiintoisempaa että alallaan korkeatasoisempaa kuin varsinaisen tieteellisen työskentelyn tulokset. Viime kongressivuoden yhteydessä julkaistu populaarikirjallisuus on ollut poikkeuksellisenkin runsasta: pääasiassa Unkarin fennougristien työnä on ilmestynyt peräti kolme laajaa yleisteastä. Péter Domokosin toimittama antologia *Medveének* (Budapest 1975; 925 s. + 64 s. kuvallitteitä) on vaatimattomasta alaotsikostaan (A keleti finnugor népek irodalmának kistükre) huolimatta tähän asti perusteellisin nykyaikainen yleiskatsaus vähemmän tunnettujen sukukansojemme kirjallisuuteen ja täydentää nimenomaan modernin kaunokirjallisuuden osalta Unkarissa aiemmin ilmestyneitä uralilaisten ja siperialaisten kansojen kansanrunouden käännösvälikoimia. János Gulyan lyhyistä käännösertikkeleista koorama *A vízimadarak népe* (Tanulmányok a finnugor rokon népek élete és műveltsége köréből; Budapest 1975; 509 s.) puolestaan esittelee unkarilaiselle lukijalle ulkomaisen fennougristiikan tieteellisiä saavutuksia ja valaisee sekä tutkimushistoriaa että varsinkin uudemman tutkimuksen metodologisia ongelmia. Samalla teos antaa läpileikkauksen laajimmalla tavalla käsitetyn uralistiikan tutkimuskohteista ja toimii johdantona kongressivuoden epäilemättä merkittävimpään julkaisuun, Péter Hajdún toimittamaan uusinta uralistiikkaa esittelevään käsikirjaan *Uráli népek* (Nyelvrokonaink kultúrája és hagyományai; Budapest 1975; 321 s. + 32 s. kuvallitteitä). Hajdú, Unkarin johtava samojedologi, tunnetaan myös kahden varhemman uralilaisiin kansoihin ja kieliin johdattavan yleisteasten tekijänä. Nyt ilmestyvä kirja on useiden eri aloja edustavien tutkijoiden yhteistyötä ja on tarkoitettu myös kansainväliselle lukijakunnalle: *Uráli népek* ilmestyy rinnan myös sekä englannin- että suomen-

kielisenä versiona.

Toisin kuin useimmat aikaisemmat sukukansojamme käsittelevät teokset, Uráli népek jäsentyy ensi sijassa tutkimusalojen eikä etnisten ryhmien mukaan. Ratkaisu kuvastaa toisaalta kaikkialla uralistiikassa esiintyvää pyrkimystä lähestyä ongelmia yhä kompleksisemmalta tiedeperustalta, toisaalta nimenomaan unkarilaisille tyyppillistä vilpittömän entusiastista, kaikkiin yksityiskohtiin ulottuvaa kiinnostusta eläviin sukukansoihin. Kun kielitieteen rinnalle versoneet uralistiikan muut haarat ovat viime vuosina erityisen voimakkaasti kehittyneet, onkin epäilemättä paikallaan koota eri alojen tulokset vihdoin havainnollisesti toistensa yhteyteen. Teknisesti Uráli népek jakautuu neljään pääosaan, jotka yhteensä 15 luvussa pyrkivät valaisemaan uralistiikan keskeisimpiä kysymyksiä (I) kielitieteen, (II) arkeologian ja antropologian sekä (III) aineellisen ja (IV) henkisen kulttuurin näkökulmasta. Kirjoittajina on 10 unkarilaista ja 4 suomalaista tutkijaa. Teoksen kokonaissuunnittelun onnistuneisuutta osoittaa, että vaikka yksityiset artikkelit ovat periaatteessa toisistaan riippumattomia, ongelmakentästä muodostuu lukijalle itsestään odottamattoman myönteinen synteesi: eri tieteenalat näyttävät ilman sovittamattomia ristiriitoja löytävän paikkansa kokonaisuudessa.

Uralistiikan lähtökohta on jatkuvasti kielitiede. Uráli népek -teoksen ensimmäinen artikkeli, Péter Hajdún esitys uralilaisen kielitieteen perusteista (A rokország nyelvi háttere) on samalla johdanto kirjan muihin lukuihin. Perinnäisten kielihistoriallisten menetelmien lisäksi Hajdú esittelee myös mm. areaalis-typologisia näkökohtia, jotka vasta viime aikoina, osittain Hajdún oman työn ansiosta, ovat alkaneet saavuttaa metodista vakuuttavuutta. Kuitenkin myös perinnäiset tutkimustulokset kaipaavat ajoittain tarkistusta. Tällä hetkellä vertailevan uralistiikan keskeinen tehtävä on kohottaa kvalitatiivista perustaa, erityisesti karzimalla aikojen kuluessa kertynyttä ylen

runsasta tentatiivista materiaalia. Hajdú esim. arvioi vielä suomalais-ugrilaisten sanayhteyksien lukumäärän toiselle tuhanneelle, mutta laadullisesti moitteettomien etymologioiden määrä jää paljon pienemmäksi. Huomiota kiinnittää Hajdún esityksessä useissa kohdin ilmenevä käsitys lapin kielen poikkeusasemasta: lapin juuret palautuisivat jo suomalais-volgalaiseen kauteen. On kuitenkin muistettava, että vaikka vanha kielenvaihtoteoria onkin jatkuvasti luonteva osaselitys lappalaisten etniseen omaperäisyyteen, ei oletuksella ole relevanssia kielisukulaisuussuhteiden kannalta. Missään tapauksessa lappalaisia ei voi asettaa periaatteellisesti eri asemaan kuin esim. samojedeja, joissa varmasti myös on aavistettava olenaisesti vieraita aineksia pikemmin kuin uralilaisen alkukansan arkaaisia jäänteitä. Uralilaisten kansojen fyysiseen antropologiaan, erityisesti unkarilaisten etnogenesisikseen liittyviä kysymyksiä käsittelee perusteellisemmin teoksen toisessa pääosassa Pál Lipták (A finnugor népek antropológiája). Osittain samaan aihepiiriin liittyy István Dienesin artikkeli maahantulonajan unkarilaisten kulttuurista (A honfoglaló magyarok és ősi hiedelmek). Esihistoriallisen ajan arkeologiaa käsittelevät István Fodor (A finnugor régészet fő kérdései) ja Ville Luho (Finnország betelepülése és őstörténete a régészeti kutatások tükrében). Fodorin oivallisesta uralilaisen arkeologian katsauksesta käy havainnollisesti ilmi, että vaikka muinaiskulttuurien yhdistäminen etnisiin ryhmiin yhä tuottaa yksityiskohdissaan vaikeuksia, useimpien suomalais-ugrilaisten kansojen muotoutumista voidaan kuitenkin pääpiirteissään seurata myöhäisneoliittisesta kaudesta historialliseen aikaan saakka.

Aineellisen ja henkisen kulttuurin tutkimuksessa kielitieteen ratkaiseva osuus yleisen uralistiikan kohteiden rajaajana tulee selvästi ilmi: tutkimus on paljolti kielisukulaisuuden yhdistämien etnisten ryhmien kulttuuri-ilmiöiden synkronista vertailua ja typologista luokittelua. Ar-

kaasinta uralilaista kulttuurimuotoa käsittelee János Kodolányi nuor. artikkelissaan Pohjois-Euraasian pyynti- ja poronhoitokulttuureista (*Az észak-eurázsiai vadász-, halász- és réntartókultúrák*). Erityisesti poronhoidon alkuperän kysymys on vanhastaan kiehtonut uralistejakin, mutta huolimatta lukuisista hypoteeseista ei toistaiseksi ole kyetty sen enempää kielellisiin kuin esineellisinkään perustein geneettisesti yhdistämään ilmiön kolme vanhaa ekspansioaluetta, tunguusiin, samojedien ja saamelaiden poronhoitoa. Nomadiset kulttuurimuodot vähitellen syrjäyttäneen vakinaisen maatalouden pohjalta nousutta perinteistä talonpoikaista elämänmuotoa ja vihdoin tämän väistymiseen liittyviä sosiaalisia ilmiöitä tarkastelevat Unkarin ja Suomen kannalta István Balogh (*A magyar paraszti életforma kialakulása*) ja Kustaa Vilksa (*A finn paraszti életforma kialakulása*). Uralilaisten kansojen henkisen kulttuurin alueita kartoittavat kansatieteen, uskontotieteen, kansanrunoudentutkimuksen ja etnomusikologian näkökulmasta János Kodolányi nuor. (*A finnugor népek népművészete*), Mihály Hoppál (*Az uráli népek hiedelemvilága és a samainizmus*), Anna-Leena Kuusi (*A finn mitológia*), Péter Domokos (*A finnugor népek népköltészete*), Vilmos Voigt (*A finnugor népek epikája*) ja László Vikár (*A finnugor népek zenéje*). Vaikka henkisen kulttuurin ilmiöitä on yleensä huomattavasti vaikeampi rekonstruoida kuin esim. kielenaineiksia, näyttää löytyvän yksityiskohtia, jotka voidaan palauttaa jo ainakin suomalais-ugrilaiseen yhteisäikaan. Tällainen saattaa olla esim. uralilaisen kansaperheen symboliksi muodostunut vesilintumotiivi, joka tavataan laajalti sekä esineellisen kulttuurin muodoissa että kansanrunouden ikivanhana myyttiaineiksena. — Väinö Kaukosen kulttuuri- ja kirjallisuushistoriallinen katsaus Suomeen ja Ecstin kansalliseeposten syntyyn (*A Kalevala és a Kalevipoeg*) jää teoksen kokonaisuudesta hiukan erilleen, mutta viehättää silti varmasti unkarilaista lukijaa.

Uráli népek -teoksen suomalainen laitos Suomalais-ugrilaiset (suomentanut Outi Karanko-Pap; Helsinki 1975; 279 s. + 16 s. kuvallitteita) ilmestyy yleis-asultaan, erityisesti kuvitukseltaan unkarilaista alkuteosta huomattavasti vaatimattomampana. Valitettavaa on myös, että suomalaisten kirjoittajien osuudet on jätetty pois; etenkin V. Luhon ja A.-L. Kuusen artikkelit olisivat olleet suomalaisellekin lukijalle hyödyllisiä, harvinaisen selkeitä yleiskatsauksia. Kiitettävää on sen sijaan, että suomalaisen laitoksen loppuun on liitetty lyhyet henkilötiedot teoksen unkarilaisista kirjoittajista. Karakteristinen on suomennoksen otsikko. Péter Hajdú on samojedologina monesti korostanut uralilaisen kielikunnan jakamattomuutta ja tutkimuksen jatkuvasti laajentuvaa näkökulmaa sekä esittänyt, että myös yleistajuisissa yhteyksissä vakiinnutettiin asianmukainen terminologia (ks. esim. *Magyar Tudomány* 1973/7—8 s. 507—512). Tämänkaltaiset uudistusajatukset kohtaavat ymmärrettävästi syviä ennakkoluuloja, ja ainakin Suomessa samojedologia saanee vielä kauan tyytyä terminologisesti fennougristiikan liitteen asemaan.

J. J.